

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
YVES BOT
 prezentate la 21 decembrie 2016¹

Cauza C-258/14

**Eugenia Florescu și alții
împotriva
Casei Județene de Pensii Sibiu,
Casei Naționale de Pensii și alte Drepturi de Asigurări Sociale,
Ministerului Muncii, Familiei și Protecției Sociale,
Statului român,
Ministerului Finanțelor Publice**

[cerere de decizie preliminară formulată de Curtea de Apel Alba Iulia (România)]

„Trimitere preliminară — Principii ale dreptului Uniunii — Politică socială și egalitate de tratament — Principiile securității juridice și supremației dreptului Uniunii — Legislație națională care permite revizuirea hotărârilor definitive în cazul încălcării principiului supremației dreptului Uniunii, însă numai în domeniul administrativ (nu și în alte domenii) — Legislație națională care interzice cumulul unei pensii pentru limită de vârstă cu venituri salariale — Interpretare de către Curtea Constituțională română a reglementării menționate, care poate da naștere unei discriminări între persoanele pentru care durata mandatului este prevăzută de Constituție și magistrații de carieră”

1. În prezenta cauză, Curtea a fost sesizată de Curtea de Apel Alba Iulia cu mai multe întrebări preliminare privind conformitatea cu dreptul Uniunii a unei măsuri naționale care prevede interdicția cumulului pensiei nete din sectorul public cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acesteia depășește nivelul salariului mediu brut pe economie utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat.

2. Această instanță ridică în special problema dacă dispozițiile Directivei 2000/78/CE², precum și articolul 17 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene³ se opun unei astfel de măsuri.

1 — Limba originală: franceza.

2 — Directiva Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (JO 2000, L 303, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 7).

3 — Denumită în continuare „carta”.

3. Aceste întrebări vor conduce Curtea la a aprecia natura Memorandumului de înțelegere dintre Comunitatea Europeană și România, încheiat la București și la Bruxelles la 23 iunie 2009⁴, pentru a stabili dacă acesta poate fi considerat un act adoptat de instituții în sensul articolului 267 TFUE. Pe de altă parte, întrebările menționate vor reprezenta pentru Curte ocazia de a examina dacă măsura națională în discuție în litigiul principal poate fi considerată o punere în aplicare a dreptului Uniunii în sensul articolului 51 alineatul (1) din cartă.

4. În prezentele concluzii vom explica motivele pentru care apreciem că memorandumul de înțelegere trebuie considerat un act adoptat de instituțiile Uniunii Europene în sensul articolului 267 TFUE și poate fi, așadar, supus interpretării Curții. Vom explica de ce considerăm că acest memorandum trebuie interpretat în sensul că nu impune adoptarea unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede interdicția cumulului pensiei nete din sectorul public cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acestora depășește nivelul salariului mediu brut pe economie utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat.

5. Vom arăta de asemenea de ce articolul 17 din cartă trebuie interpretat în sensul că nu se opune unei astfel de legislații naționale.

6. Vom prezenta, în continuare, motivele pentru care considerăm că articolul 2 alineatul (2) din Directiva 2000/78 trebuie interpretat în sensul că nu este aplicabil acestei legislații naționale.

7. În sfârșit, vom propune Curții să declare că articolul 47 din cartă, precum și principiile echivalenței și efectivității trebuie interpretate în sensul că nu se opun, în împrejurări precum cele din cauza principală, ca o instanță națională să nu aibă posibilitatea de a revizui o hotărâre judecătorească definitivă pronunțată în cadrul unei acțiuni de natură civilă în cazul în care această hotărâre se dovedește a fi incompatibilă cu o interpretare a dreptului Uniunii reținută de Curte, în condițiile în care o astfel de posibilitate există în ceea ce privește hotărârile judecătorești definitive incompatibile cu dreptul Uniunii pronunțate în cadrul unor acțiuni de natură administrativă.

I – Cadru juridic

A – Dreptul Uniunii

1. Dreptul primar

a) Carta

8. Articolul 17 alineatul (1) din cartă, intitulat „Dreptul de proprietate”, prevede următoarele:

„Orice persoană are dreptul de a deține în proprietate, de a folosi, de a dispune și de a lăsa moștenire bunurile pe care le-a dobândit în mod legal. Nimeni nu poate fi lipsit de bunurile sale decât pentru o cauză de utilitate publică, în cazurile și condițiile prevăzute de lege și în schimbul unei despăgubiri juste acordate în timp util pentru pierderea pe care a suferit-o. Folosința bunurilor poate fi reglementată prin lege în limitele impuse de interesul general.”

4 — Denumit în continuare „memorandumul de înțelegere” (disponibil la adresa de internet http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15409_en.pdf). Trebuie menționat că versiunea în limba engleză a Regulamentului (CE) nr. 332/2002 al Consiliului din 18 februarie 2002 de înființare a unui mecanism de asistență financiară pe termen mediu pentru balanțele de plăți ale statelor membre (JO 2002, L 53, p. 1, Ediție specială, 10/vol. 1, p. 274), astfel cum a fost modificat prin Regulamentul (CE) nr. 431/2009 din 18 mai 2009 (JO 2009, L 128, p. 1) utilizează termenul „memorandum of understanding”. Versiunea în limba franceză a aceluiași regulament utilizează termenul „protocole d'accord”, pe care, din motive de coerență, îl vom utiliza și la redactarea prezentelor concluzii.

9. Articolul 51 din cartă definește domeniul de aplicare al acesteia după cum urmează:

„(1) Dispozițiile prezentei carte se adresează instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor Uniunii, cu respectarea principiului subsidiarității, precum și statelor membre numai în cazul în care acestea pun în aplicare dreptul Uniunii. Prin urmare, acestea respectă drepturile și principiile și promovează aplicarea lor în conformitate cu atribuțiile pe care le au în acest sens și cu respectarea limitelor competențelor conferite Uniunii de tratate.

(2) Prezenta cartă nu extinde domeniul de aplicare a dreptului Uniunii în afara competențelor Uniunii, nu creează nici o competență sau sarcină nouă pentru Uniune și nu modifică competențele și sarcinile stabilite de tratate.”

b) Tratatul UE

10. Articolul 6 alineatul (1) primul și al doilea paragraf TUE prevede următoarele:

„Uniunea recunoaște drepturile, libertățile și principiile prevăzute în [carta] din 7 decembrie 2000, astfel cum a fost adaptată la 12 decembrie 2007, la Strasbourg, care are aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor.

Dispozițiile cuprinse în [c]artă nu extind în niciun fel competențele Uniunii astfel cum sunt definite în tratate.”

c) Tratatul FUE

11. Potrivit articolului 143 TFUE:

„(1) În caz de dificultăți sau în cazul riscului apariției unor dificultăți grave pentru balanța de plăți a unui stat membru care face obiectul unei derogări, provenind fie dintr-un dezechilibru global al balanței, fie din natura devizelor de care acesta dispune, și care pot compromite în special funcționarea pieței interne sau realizarea politicii comerciale comune, Comisia examinează fără întârziere situația acestui stat, precum și acțiunea pe care a întreprins-o sau pe care poate să o întreprindă în conformitate cu dispozițiile tratatelor, utilizând toate mijloacele de care aceasta dispune. Comisia indică măsurile pe care le recomandă spre adoptare statului în cauză.

În cazul în care acțiunea întreprinsă de un stat membru care face obiectul unei derogări și măsurile sugerate de Comisie nu par suficiente pentru a depăși dificultățile sau riscurile apariției unor dificultăți, Comisia recomandă Consiliului, după consultarea Comitetului Economic și Financiar, acordarea asistenței reciproce și normele corespunzătoare.

Comisia informează periodic Consiliul în legătură cu situația respectivă și cu evoluția acesteia.

(2) Consiliul acordă asistența reciprocă; acesta adoptă directivele sau deciziile de stabilire a condițiilor și normelor asistenței. Asistența reciprocă poate lua, în special, forma:

(a) unei acțiuni concertate pe lângă alte organizații internaționale cărora li se pot adresa statele membre care fac obiectul unei derogări;

(b) unor măsuri necesare pentru a evita devierile schimburilor comerciale în cazul în care statul membru care face obiectul unei derogări, aflat în dificultate, menține sau restabilește restricții cantitative față de țările terțe;

(c) acordării de credite limitate din partea altor state membre, sub rezerva acordului acestora.

(3) În cazul în care Consiliul nu a acordat asistență reciprocă recomandată de Comisie sau în care asistența reciprocă acordată și măsurile luate sunt insuficiente, Comisia autorizează statul membru care face obiectul unei derogări, aflat în dificultate, să ia măsurile de salvagardare ale căror condiții și norme le definește.

Consiliul poate revoca această autorizare și modifica aceste condiții și norme.”

2. Dreptul derivat

a) Regulamentul nr. 332/2002, Decizia 2009/458/CE și Decizia 2009/459/CE

12. Regulamentul nr. 332/2002 stabilește modalitățile aplicabile mecanismului de asistență reciprocă prevăzut la articolul 143 TFUE.

13. Astfel, articolul 1 din acest regulament prevede următoarele:

„(1) Se înființează un mecanism comunitar de asistență financiară pe termen mediu care permite acordarea de împrumuturi unuia sau mai multor state membre care se află în dificultate ori se confruntă cu un risc major privind balanța de plăți curente sau mișcările de capital. Pot beneficia de acest mecanism comunitar numai statele membre care nu au adoptat moneda euro.

Suma totală a împrumuturilor care pot fi acordate statelor membre în temeiul acestui mecanism este limitată la 50 miliarde [de euro] valoare principal.

(2) În acest sens, în conformitate cu decizia adoptată de Consiliu în temeiul articolului 3 și după consultarea Comitetului Economic și Financiar, Comisia este autorizată în numele Comunității Europene să contracteze împrumuturi pe piețele de capital sau de la instituții financiare.”

14. Articolul 3 din regulamentul menționat este formulat în termenii următori:

„(1) Mecanismul de asistență financiară pe termen mediu se pune în aplicare de către Consiliu la inițiativa:

- (a) Comisiei, care hotărăște în temeiul articolului 119 din tratat de acord cu statul membru care solicită finanțarea comunitară;
- (b) statului membru care se confruntă sau este amenințat de dificultăți majore privind balanța de plăți curente sau mișcările de capital.

(2) Statul membru care solicită asistență financiară pe termen mediu analizează împreună cu Comisia evaluarea nevoilor sale financiare și prezintă Comisiei și Comitetului Economic și Financiar un proiect de program rectificativ. Consiliul, în urma examinării situației din statul membru în cauză și a programului rectificativ prezentat de acesta pentru susținerea cererii sale, decide de regulă în cadrul aceleiași reuniuni:

- (a) dacă acordă un împrumut sau recurge la un mecanism de finanțare corespunzător, suma și durata medie a acestuia;
- (b) condițiile de politică economică aferente acordării de asistență financiară pe termen mediu în vederea restabilirii sau a asigurării unei situații viabile a balanței de plăți;

(c) tehnicile de efectuare a plăților aferente împrumutului sau finanțării, a cărui eliberare sau tragere se realizează, de regulă, în tranșe succesive, eliberarea fiecărei tranșe fiind condiționată de o verificare a rezultatelor realizate în punerea în aplicare a programului din perspectiva obiectivelor stabilite.”

15. Articolul 3a din Regulamentul nr. 332/2002 prevede următoarele:

„Comisia și statele membre în cauză încheie un memorandum de înțelegere în care detaliază condițiile stabilite de Consiliu în temeiul articolului 3. Comisia comunică memorandumul de înțelegere Parlamentului European și Consiliului.”

16. În conformitate cu articolul 1 din Decizia 2009/458/CE⁵, Comunitatea acordă asistență reciprocă României în temeiul articolului 143 TFUE. Pe de altă parte, prin Decizia 2009/459/CE⁶, Comunitatea pune la dispoziția României un împrumut pe termen mediu în valoare de maximum 5 miliarde de euro⁷.

17. Potrivit articolului 2 alineatele (1) și (2):

„(1) Asistența este gestionată de Comisie într-un mod compatibil cu angajamentele asumate de România și cu recomandările Consiliului, în special recomandările specifice de țară în contextul punerii în aplicare a programului național de reformă și a programului de convergență.

(2) Comisia convine, împreună cu autoritățile române, după consultarea CEF, asupra condițiilor specifice în materie de politici economice care însoțesc asistența financiară, după cum se prevede la articolul 3 alineatul (5) [din aceeași decizie]. Aceste condiții se stabilesc într-un memorandum de înțelegere în coerență cu angajamentele și recomandările menționate la alineatul (1). [...]”

18. În urma acestor decizii a fost încheiat memorandumul de înțelegere.

19. Punctul 5 litera (d) din acest memorandum de înțelegere, intitulat „Reforma structurală”, cuprinde recomandări referitoare la măsurile destinate îmbunătățirii eficienței și eficacității administrației publice, sporirii calității administrației publice în mai multe domenii, în special cu privire la structurile decizionale, împărțirea responsabilităților între instituții, organizarea internă a principalelor ministere, sfera și responsabilizarea legată de implementare și adecvarea nivelurilor de personal și de administrare a resurselor umane.

b) Directiva 2000/78

20. Potrivit articolului 1 din Directiva 2000/78, aceasta are ca obiectiv stabilirea unui cadru general de combatere a discriminării pe motive de apartenență religioasă sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală, în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, în vederea punerii în aplicare în statele membre a principiului egalității de tratament.

21. Articolul 2 din această directivă prevede, la alineatele (1) și (2), următoarele:

„(1) În sensul prezentei directive, prin principiul egalității de tratament se înțelege absența oricărei discriminări directe sau indirecte, bazate pe unul din motivele menționate la articolul 1.

5 — Decizia Consiliului din 6 mai 2009 de acordare de asistență reciprocă României (JO 2009, L 150, p. 6).

6 — Decizia Consiliului din 6 mai 2009 de acordare de asistență financiară comunitară pe termen mediu României (JO 2009, L 150, p. 8).

7 — Articolul 1 alineatul (1) din această decizie.

(2) În sensul alineatului (1):

- (a) o discriminare directă se produce atunci când o persoană este tratată într-un mod mai puțin favorabil decât este, a fost sau va fi tratată într-o situație asemănătoare o altă persoană, pe baza unuia dintre motivele menționate la articolul 1;
- (b) o discriminare indirectă se produce atunci când o dispoziție, un criteriu sau o practică aparent neutră poate avea drept consecință un dezavantaj special pentru persoane de o anumită religie sau cu anumite convingeri, cu un anumit handicap, de o anumită vârstă sau de o anumită orientare sexuală, în raport cu altă persoană, cu excepția cazului în care:
 - (i) această dispoziție, acest criteriu sau această practică este obiectiv justificată de un obiectiv legitim, iar mijloacele de realizare a acestui obiectiv sunt adecvate și necesare [...].”

B – Dreptul român

22. Articolul 83 din Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și al procurorilor din 28 iunie 2004 (*Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 826 din 13 septembrie 2005) permitea cumulul funcției de magistrat exclusiv cu funcțiile didactice în învățământul superior. Pe de altă parte, această lege prevedea că judecătorii și procurorii care au fost eliberați din funcție prin pensionare pot cumula pensia de serviciu cu veniturile realizate dintr-o activitate profesională indiferent de nivelul veniturilor respective.

23. La 5 noiembrie 2009 a fost adoptată Legea nr. 329/2009 privind reorganizarea unor autorități și instituții publice, raționalizarea cheltuielilor publice, susținerea mediului de afaceri și respectarea acordurilor-cadru cu Comisia Europeană și Fondul Monetar Internațional (*Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 761 din 9 noiembrie 2009)⁸.

24. Articolul 2 din legea menționată prevede că măsurile instituite de aceasta au caracter excepțional și urmăresc reducerea efectelor crizei economice și îndeplinirea obligațiilor ce rezultă din memorandumul de înțelegere și din Acordul stand-by încheiat de România cu Comisia, precum și cu Fondul Monetar Internațional (FMI).

25. Legea menționată a impus printre altele o reducere a cuantumului salariilor, măsură care a fost aplicată în cadrul învățământului universitar. În temeiul articolului 3 din aceeași lege, măsurile adoptate în conformitate cu memorandumul de înțelegere au drept obiectiv depășirea crizei financiare. Acestea constau în reducerea cheltuielilor de personal la nivelul administrației publice prin reducerea salariilor și prin reorganizare și desființarea unor autorități sau instituții publice ca urmare a comasării prin absorbție, fuziune, divizare sau reducere de posturi.

26. Articolele 17-26 din Legea nr. 329/2009 interzic cumulul pensiei nete cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acesteia depășește nivelul salariului mediu brut pe economie utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat.

27. Mai precis, articolul 17 din legea menționată prevede că beneficiarii dreptului la pensie aparținând atât sistemului public de pensii, cât și sistemelor neintegrate sistemului public care realizează venituri salariale sau, după caz, asimilate salariilor din exercitarea unei activități pe bază de contract individual de muncă, raport de serviciu sau în baza actului de numire, potrivit legii, în cadrul autorităților și instituțiilor publice centrale și locale, indiferent de modul de finanțare și de subordonare, precum și în cadrul regiilor autonome, societăților naționale, companiilor naționale și societăților comerciale la care

⁸ — Denumită în continuare „Legea nr. 329/2009”.

capitalul social este deținut integral sau majoritar de stat ori de o unitate administrativ-teritorială pot cumula pensia netă cu veniturile astfel realizate dacă nivelul acesteia nu depășește nivelul salariului mediu brut pe economie utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat și aprobat prin Legea bugetului asigurărilor sociale de stat.

28. Articolul 18 din legea menționată stipulează că pensionarii prevăzuți la articolul 17 din aceasta care desfășoară activități profesionale pe bază de contract individual de muncă, raport de serviciu sau în baza actului de numire în funcție au obligația ca, în termen de 15 zile de la data intrării în vigoare a capitolului din care face parte această dispoziție, să își exprime în scris opțiunea între suspendarea plății pensiei pe durata exercitării activității și încetarea raporturilor de muncă, de serviciu sau a actului de numire în funcție dacă nivelul pensiei nete aflate în plată depășește nivelul salariului mediu brut pe economie.

29. În sfârșit, articolul 20 din Legea nr. 329/2009 prevede că neîndeplinirea obligației privind exprimarea opțiunii în termenul prevăzut constituie cauză de încetare de drept a raporturilor de muncă stabilite în baza contractului individual de muncă sau a actului de numire în funcție, precum și a raporturilor de serviciu.

30. Nici memorandumul de înțelegere, nici această lege nu fac referire la instanțele judiciare sau la parchete și nici la judecătorii sau la procurorii pensionați.

31. Potrivit articolului 21 din Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004⁹ din 2 decembrie 2004 (*Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 1154 din 7 decembrie 2004), constituie motiv de revizuire, care se adaugă la cele prevăzute de Codul de procedură civilă, pronunțarea hotărârilor rămase definitive și irevocabile prin încălcarea principiului priorității dreptului Uniunii, reglementat de articolul 148 alineatul (2) coroborat cu articolul 20 alineatul (2) din Constituția română, republicată.

II – Cadrul factual

32. Reclamanții sunt magistrați care, ulterior intrării în magistratură, au exercitat, fiecare, și o funcție didactică la Facultatea de Drept, posturi pe care le-au ocupat prin concurs. Prin urmare, aceștia au exercitat în regim de cumul funcția de magistrat și funcția didactică universitară.

33. În cursul anului 2009, reclamanții au fost pensionați din activitatea de magistrați și au continuat activitatea didactică la universitate. Anterior anului 2009, acest cumul al unei pensii pentru limită de vârstă de funcționar public cu un salariu de funcționar public era autorizat indiferent de nivelul veniturilor realizate din această activitate profesională.

34. De la intrarea în vigoare a Legii nr. 329/2009, reclamanții nu mai pot cumula pensia de magistrat cu salariul obținut din activitatea universitară dacă nivelul acestei pensii depășește nivelul salariului mediu brut pe economie utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat. Instanța de trimitere precizează că, la data punerii în aplicare a acestei interdicții, în țară nu erau mai mult de 10 judecători și procurori care cumulau pensia contributivă de magistrat cu salariul de cadru didactic universitar.

35. Prin decizia din 4 noiembrie 2009, Curtea Constituțională română a constatat că Legea nr. 329/2009 este constituțională.

36. La 28 decembrie 2009, Casa Județeană de Pensii Sibiu (România) a decis să suspende plata pensiilor emise pentru fiecare reclamant.

9 — Denumită în continuare „Legea nr. 554/2004”.

37. Prin cererea introductivă din 1 martie 2010, reclamantii au sesizat Tribunalul Sibiu (România) cu scopul de a solicita, printre altele, anularea deciziei din 28 decembrie 2009. Prin hotărârea din 3 mai 2012, această instanță a respins acțiunea formulată de reclamantii.

38. Aceștia au formulat apel împotriva hotărârii menționate la Curtea de Apel Alba Iulia, solicitând din nou sesizarea Curții cu o cerere de interpretare. Prin hotărârea din 9 noiembrie 2012, Curtea de Apel Alba Iulia, Secția pentru conflicte de muncă și asigurări sociale, a respins acțiunea.

39. În fața instanței de trimitere, reclamantii solicită revizuirea acestei hotărâri, în special deoarece consideră că instanța care a pronunțat-o nu a expus motivele pentru care a refuzat să dea efect direct și prioritar dispozițiilor din Tratatul FUE și pentru care a refuzat să aplice jurisprudența relevantă a Curții.

III – Întrebările preliminare

40. Curtea de Apel Alba Iulia a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) [Memorandumul de înțelegere] poate fi considerat un act, decizie, comunicare etc. cu valoare juridică în sensul stabilit de Curtea de Justiție [Hotărârea din 3 februarie 1976, Manghera și alții (59/75, EU:C:1976:14), și Hotărârea din 20 martie 1997, Franța/Comisia (C-57/95, EU:C:1997:164)], și poate fi supus interpretării Curții?
- 2) În caz afirmativ, [memorandumul de înțelegere] trebuie interpretat în sensul că, în vederea reducerii efectelor crizei economice prin reducerea cheltuielilor de personal, Comisia Europeană poate în mod valabil să impună adoptarea unei legi naționale prin care să fie retras dreptul unei persoane de a încasa pensia contributivă de peste 30 de ani, stabilită legal și încasată anterior legii, pentru motivul că această persoană primește salariu pentru o activitate prestată în baza contractului de muncă, diferită de cea din care a fost pensionat?
- 3) [Memorandumul de înțelegere] trebuie interpretat în sensul că, în vederea reducerii crizei economice, Comisia Europeană poate în mod valabil să impună adoptarea unei legi naționale prin care să fie retras în totalitate și *sine die* dreptul unei persoane de a încasa pensia contributivă de peste 30 de ani, stabilită legal și încasată anterior legii, pentru motivul că această persoană primește salariu pentru o activitate prestată în baza contractului de muncă, diferită de cea din care a fost pensionat?
- 4) Memorandumul *in integrum* și cu precădere punctul 5 litera (d) din memorandum, care se referă la reorganizarea și eficientizarea administrației publice, trebuie interpretate în sensul că, în vederea reducerii crizei economice, Comisia Europeană a impus în mod valabil adoptarea unei legi naționale care instituie interdicția cumulului pensiei cu salariul în privința funcționarilor pensionați din instituțiile publice?
- 5) Articolele 17, 20, 21 și 47 din cartă, articolul 6 TUE, articolul 110 TFUE, principiul securității juridice tras din dreptul comunitar și jurisprudența Curții pot fi interpretate ca opunându-se unei reglementări precum articolul 21 alineatul (2) din Legea nr. 554/2004, care pre[vede], în ipoteza încălcării principiului priorității dreptului Uniunii Europene, posibilitatea revizuirii hotărârilor judecătorești interne pronunțate exclusiv în materia contenciosului administrativ și nu permit[e] posibilitatea revizuirii hotărârilor judecătorești interne pronunțate în alte materii (civil, penal, comercial etc.) în ipoteza încălcării aceluiași principiu al priorității dreptului Uniunii Europene prin aceste din urmă hotărâri?

- 6) Articolul 6 TUE, în versiunea consolidată din 2010, se opune unei legislații a unui stat membru care condiționează plata pensiei magistraților de carieră, stabilită pe baza contribuției acestora timp de peste 30 de ani vechime în magistratură, de încetarea contractului de muncă al acestora în învățământul superior juridic?
- 7) Articolul 6 TUE, în versiunea consolidată din 2010, articolul 17 alineatul (1) din cartă și jurisprudența Curții se opun unei legislații care expropriază dreptul de proprietate asupra pensiei, deși a fost stabilit în baza contribuției de peste 30 de ani, iar separat, pentru activitatea universitară, magistrații au contribuit și contribuie la fondul de pensii?
- 8) Articolul 6 TUE, în versiunea consolidată din 2010, precum și dispozițiile articolului 2 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2000/78, privind egalitatea de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică, și jurisprudența Curții se opun unei hotărâri date de Curtea Constituțională a unui stat membru, care, în controlul de constituționalitate a legii, stabilește că dreptul la cumulul pensiei cu salariul aparține doar persoanelor cu mandat, înlăturând astfel de la acest drept pe magistrații de carieră, cărora le este interzisă încasarea pensiei stabilite în baza contribuției personale timp de peste 30 de ani, pe motiv că au păstrat funcția didactică în învățământul superior juridic?
- 9) Articolul 6 TUE, în versiunea consolidată din 2010, și jurisprudența Curții se opun unei legislații care condiționează *sine die* plata pensiei magistraților stabilit[e] în baza contribuției de peste 30 de ani de încetarea activității universitare?
- 10) Articolul 6 TUE, în versiunea consolidată din 2010, și jurisprudența Curții se opun unei legislații care distruge justul echilibru ce trebuie păstrat între protecția proprietății indivizilor și cerințele interesului general, obligând doar o anumită categorie de persoane să suporte pierderea pensiei de magistrat sub cuvânt că prestează activitate universitară?”

IV – Analiza noastră

41. Pentru a răspunde în mod util instanței de trimitere, propunem Curții să reformuleze după cum urmează întrebările adresate.

42. Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere ridică problema dacă memorandumul de înțelegere poate să fie considerat un act adoptat de o instituție a Uniunii în sensul articolului 267 TFUE și să fie supus, în acest caz, interpretării Curții.

43. Prin a doua-a patra întrebare, instanța de trimitere urmărește să afle în esență dacă, în cazul unui răspuns afirmativ la prima întrebare, acest memorandum de înțelegere poate avea drept efect să impună adoptarea unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede interdicția cumulului pensiei nete din sectorul public cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acesteia depășește nivelul salariului mediu brut pe economie utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat.

44. Prin a șasea, a șaptea, a noua și a zecea întrebare, instanța de trimitere solicită Curții să stabilească în esență dacă articolul 6 TUE, precum și articolele 17, 20 și 21 din cartă trebuie interpretate în sensul că se opun unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede interdicția cumulului pensiei nete din sectorul public cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acesteia depășește un anumit prag.

45. Prin cea de a opta întrebare înțelegem că instanța de trimitere solicită Curții în esență să stabilească dacă articolul 2 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2000/78 trebuie interpretat în sensul că se opune unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede pentru persoanele angajate în sectorul public interdicția cumulului pensiei nete cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acesteia depășește nivelul salariului mediu brut pe economie utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat, în condițiile în care această legislație nu se aplică persoanelor angajate în sectorul public aflate în situație de cumul care obțin venituri salariale din exercitarea unui mandat prevăzut de Constituția română.

46. În sfârșit, prin cea de a cincea întrebare, instanța de trimitere ridică în esență problema dacă articolul 47 din cartă, precum și principiile echivalenței și efectivității trebuie interpretate în sensul că se opun unei legislații naționale care prevede că, în cazul încălcării principiului supremației dreptului Uniunii, numai hotărârile judecătorești definitive și irevocabile pronunțate în cadrul acțiunilor de natură administrativă pot face obiectul unei revizuirii, iar nu și hotărârile pronunțate în alte domenii, precum domeniile civil, penal sau comercial.

A – Cu privire la prima întrebare, referitoare la competența Curții de a interpreta memorandumul de înțelegere

47. Prima întrebare adresată de instanța de trimitere urmărește în realitate să stabilească dacă un memorandum de înțelegere precum cel în discuție în litigiul principal face parte dintre actele adoptate de instituțiile Uniunii în sensul articolului 267 litera (b) TFUE, permițând astfel Curții să îl interpreteze.

48. Amintim că acest articol prevede că Curtea este competentă să se pronunțe, cu titlu preliminar, cu privire la validitatea și interpretarea actelor adoptate de instituțiile, organele, oficiile sau agențiile Uniunii. Curtea a decis că această dispoziție îi atribuie „competența de a se pronunța cu titlu preliminar cu privire la validitatea și interpretarea actelor adoptate de instituțiile [Uniunii], fără nicio excepție”¹⁰.

49. În acest temei, nu există nicio îndoială, în opinia noastră, că memorandumul de înțelegere este un act adoptat de instituții. Astfel, acesta a fost adoptat în temeiul articolului 143 TFUE, care conferă Uniunii competența de a asigura angajamente față de un stat membru. În acest sens, acest articol prevede că unui stat membru care are dificultăți sau în privința căruia există riscul apariției unor dificultăți grave pentru balanța de plăți i se poate acorda asistență reciprocă, Comisia fiind instituția care recomandă această asistență reciprocă, iar Consiliul cel care o aprobă prin intermediul unei decizii.

50. Astfel, Regulamentul nr. 332/2002 stabilește modalitățile aplicabile mecanismului de asistență reciprocă prevăzut la articolul menționat. În special, articolul 1 alineatul (2) din acest regulament prevede că, în conformitate cu decizia adoptată de Consiliu în temeiul articolului 3 din același regulament și după consultarea Comitetului Economic și Financiar, Comisia este autorizată în numele Comunității Europene să contracteze împrumuturi pe piețele de capital sau de la instituții financiare.

10 — A se vedea Hotărârea din 13 decembrie 1989, Grimaldi (C-322/88, EU:C:1989:646, punctul 8), și Hotărârea din 11 mai 2006, Friesland Coberco Dairy Foods (C-11/05, EU:C:2006:312, punctul 36). Sublinierea noastră.

51. Articolul 3a prima teză din regulamentul menționat prevede că Comisia și statul membru în cauză încheie un memorandum de înțelegere în care detaliază condițiile stabilite de Consiliu în temeiul articolului 3 din același regulament. Memorandumul de înțelegere încheiat între Comunitatea Europeană și România a fost adoptat tocmai potrivit acestei proceduri, Consiliul adoptând succesiv două decizii, una de acordare de asistență reciprocă României în temeiul articolului 143 TFUE¹¹, iar prin cealaltă a fost pus la dispoziția acestui stat membru un împrumut pe termen mediu în valoare de maximum 5 miliarde de euro¹².

52. Memorandumul de înțelegere este, așadar, concretizarea unui angajament între Uniune și un stat membru cu privire la un program economic, negociat de părți, prin care acest stat membru se angajează să respecte obiective economice stabilite în prealabil pentru a putea beneficia, sub rezerva respectării acestui angajament, de asistența financiară a Uniunii.

53. Desigur, astfel cum a amintit Comisia în ședință, memorandumul de înțelegere nu produce efecte juridice obligatorii. Spre deosebire însă de condițiile de admisibilitate impuse în cazul acțiunii în anulare întemeiate pe articolul 263 TFUE, procedura trimiterii preliminare prevăzută la articolul 267 TFUE nu impune ca actul care urmează să fie interpretat să fie destinat să producă efecte juridice. Este suficient ca actul respectiv să fie „[un act adoptat] de instituțiile, organele, oficiile sau agențiile Uniunii”. În această privință, Curtea a statuat că trimiterea preliminară poate privi de asemenea acte ale Uniunii care nu sunt obligatorii¹³.

54. În consecință, natura specială a memorandumului de înțelegere nu se opune interpretării acestuia de către Curte în cadrul unei trimiteri preliminare..

55. Prin urmare, în opinia noastră, memorandumul de înțelegere trebuie considerat un act adoptat de instituțiile Uniunii în sensul articolului 267 TFUE, iar Curtea este competentă să îl interpreteze.

B – Cu privire la a doua-a patra întrebare, referitoare la interpretarea memorandumului de înțelegere

56. Prin intermediul acestor întrebări, instanța de trimitere urmărește să afle dacă memorandumul de înțelegere poate avea drept efect să impună adoptarea unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede interdicția cumulului pensiei nete cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acesteia depășește nivelul salariului mediu brut pe economie utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat.

57. Astfel cum am menționat la punctul 52 din prezentele concluzii, memorandumul de înțelegere condiționează acordarea de asistență financiară din partea Comunității de respectarea angajamentelor economice asumate de România. Punctul 5 primul paragraf din acest memorandum indică în această privință că eliberarea fiecărei tranșe de împrumut se va face sub rezerva implementării programului economic al guvernului român. Pentru fiecare tranșă au fost stabilite criteriile specifice de politică economică, detaliate în anexa I la memorandumul menționat.

11 — A se vedea Decizia 2009/458.

12 — A se vedea Decizia 2009/459.

13 — A se vedea Hotărârea din 13 decembrie 1989, Grimaldi (C-322/88, EU:C:1989:646, punctul 8), și Hotărârea din 8 aprilie 1992, Wagner (C-94/91, EU:C:1992:181, punctele 16 și 17).

58. În continuare, memorandumul de înțelegere definește obiectivele generale ale programului economic stabilit de România. Deși acest memorandum prevede că sistemul de pensii trebuie reformat, precizând unele măsuri concrete precum creșterea vârstei de pensionare sau indexarea pensiilor din sectorul public cu prețurile de consum¹⁴, trebuie să se constate că nu există nicio mențiune cu privire la o interdicție a cumulului pensiei din sectorul public cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice.

59. Astfel cum precizează Comisia în observațiile sale scrise¹⁵, revine autorităților române sarcina de a pune în aplicare măsurile pe care le consideră adecvate și necesare pentru a îndeplini obiectivele generale stabilite în memorandumul de înțelegere.

60. În consecință, acest memorandum trebuie interpretat în sensul că nu impune adoptarea unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede interdicția cumulului pensiei nete din sectorul public cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acesteia depășește nivelul salariului mediu brut pe economie utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat.

C – Cu privire la a șasea, a șaptea, a noua și a zecea întrebare, referitoare la interpretarea articolului 6 TFUE, precum și a articolelor 17, 20 și 21 din cartă

61. Prin a șasea, a șaptea, a noua și a zecea întrebare, instanța de trimitere solicită Curții să stabilească în esență dacă articolul 6 TUE, precum și articolele 17, 20 și 21 din cartă trebuie interpretate în sensul că se opun unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede interdicția cumulului pensiei nete din sectorul public cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acesteia depășește un anumit prag.

62. În această privință, trebuie amintit mai întâi că cerințele care rezultă din protecția drepturilor fundamentale sunt obligatorii pentru statele membre în toate cazurile în care acestea sunt chemate să pună în aplicare dreptul Uniunii¹⁶.

63. Astfel, drepturile fundamentale garantate în ordinea juridică a Uniunii au vocație de a fi aplicate în toate situațiile reglementate de dreptul Uniunii, însă nu în afara unor asemenea situații. În această măsură, Curtea a amintit deja că nu poate aprecia din perspectiva cartei o reglementare națională care nu se situează în cadrul dreptului Uniunii. În schimb, de îndată ce o asemenea reglementare intră în domeniul de aplicare al acestui drept, Curtea, sesizată cu titlu preliminar, trebuie să furnizeze toate elementele de interpretare necesare aprecierii de către instanța națională a conformității acestei reglementări cu drepturile fundamentale a căror respectare o asigură¹⁷.

64. Prin urmare, problema care se pune este aceea dacă, în speță, Legea nr. 329/2009 constituie o punere în aplicare a memorandumului de înțelegere în sensul articolului 51 alineatul (1) din cartă și al jurisprudenței citate anterior.

14 — A se vedea punctul 5 litera (b) al patrulea paragraf din respectivul memorandum.

15 — A se vedea punctul 25 din observații.

16 — A se vedea Hotărârea din 11 octombrie 2007, Möllendorf și Möllendorf-Niehuus (C-117/06, EU:C:2007:596, punctul 78), și Ordonanța din 7 martie 2013, Sindicato dos Bancários do Norte și alții (C-128/12, nepublicată, EU:C:2013:149, punctul 10).

17 — A se vedea Hotărârea din 26 februarie 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, punctul 19). A se vedea de asemenea, pentru o jurisprudență recentă, Hotărârea din 6 septembrie 2016, Petruhhin (C-182/15, EU:C:2016:630).

1. Cu privire la aplicabilitatea cartei

65. Legea nr. 329/2009 a fost adoptată tocmai în vederea conformării la angajamentele asumate de România față de Comunitate, angajamente care figurează în memorandumul de înțelegere, fapt care reiese în mod expres din însuși textul legii menționate, aceasta fiind intitulată „Legea privind reorganizarea unor autorități și instituții publice, raționalizarea cheltuielilor publice, susținerea mediului de afaceri și respectarea acordurilor-cadru cu [Comisia] și [FMI]”.

66. De asemenea, articolul 2 din legea menționată este lipsit de ambiguitate, în măsura în care prevede că măsurile instituite de aceasta au caracter excepțional și urmăresc reducerea efectelor crizei economice și îndeplinirea obligațiilor ce rezultă din memorandumul de înțelegere și din acordul stand-by încheiat de România cu Comisia, precum și cu FMI.

67. După cum am arătat la punctele 49-52 din prezentele concluzii, acest memorandum de înțelegere concretizează procedura care rezultă din articolul 143 TFUE. În acest temei au fost adoptate două decizii ale Consiliului, printre care Decizia 2009/459, care prevede că plata fiecărei tranșe ulterioare a asistenței financiare se efectuează pe baza unei puneri în aplicare satisfăcătoare a noului program economic al Guvernului României, ale cărui condiții sunt stabilite în memorandumul de înțelegere amintit¹⁸.

68. Printre aceste condiții, arătăm că punctul 5 litera (a) din memorandumul de înțelegere prevede o reducere a cheltuielilor cu personalul în sectorul public, în timp ce la litera (b) al patrulea paragraf a aceluiași punct se precizează că, pentru a ajuta la îmbunătățirea sustenabilității pe termen lung a finanțelor publice, parametrii-cheie ai sistemului de pensii vor fi modificați.

69. Rezultă din ceea ce precedă că Legea nr. 329/2009 a fost adoptată pentru a pune în aplicare aceste angajamente asumate de România în memorandumul de înțelegere, care, astfel cum am arătat la punctele 49-52 din prezentele concluzii, face parte din dreptul Uniunii. Prin urmare, situația reclamantilor din litigiul principal este reglementată de dreptul Uniunii.

70. În această privință, nu prezintă importanță faptul că memorandumul de înțelegere lasă o marjă de manevră României pentru a decide cu privire la măsurile cele mai eficiente în vederea respectării angajamentelor menționate, precum măsura în discuție în litigiul principal, care prevede interdicția cumulului pensiei nete din sectorul public cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acesteia depășește un anumit prag. În opinia noastră, obiectivele prevăzute la articolul 3 alineatul (5) din Decizia 2009/459, precum și în memorandumul de înțelegere sunt suficient de detaliate și de precise pentru a constitui o reglementare specifică a dreptului Uniunii în acest domeniu, spre deosebire de simplele recomandări adoptate de Consiliu, în temeiul articolului 126 TFUE, adresate statelor membre al căror deficit public ar fi considerat excesiv.

71. În consecință, apreciem că Legea nr. 329/2009 pune în aplicare dreptul Uniunii în sensul articolului 51 alineatul (1) din cartă și că aceasta este, prin urmare, aplicabilă litigiului principal.

2. Cu privire la încălcarea articolelor 17, 20 și 21 din cartă

72. Precizăm de la început că analiza noastră va privi numai articolul 17 din cartă. Astfel, în ceea ce privește articolele 20 și 21 din aceasta, trebuie să se constate că instanța de trimitere se limitează la a le menționa în întrebarea preliminară, fără a explica însă motivele pentru care măsura națională în discuție în litigiul principal ar încălca aceste articole.

18 — A se vedea articolul 3 alineatul (5) din această decizie.

73. Potrivit articolului 17 din cartă, „[o]rice persoană are dreptul de a deține în proprietate, de a folosi, de a dispune și de a lăsa moștenire bunurile pe care le-a dobândit în mod legal. Nimeni nu poate fi lipsit de bunurile sale decât pentru o cauză de utilitate publică, în cazurile și condițiile prevăzute de lege și în schimbul unei despăgubiri juste acordate în timp util pentru pierderea pe care a suferit-o. Folosința bunurilor poate fi reglementată prin lege în limitele impuse de interesul general”.

74. Pentru a determina întinderea dreptului fundamental la respectarea proprietății, este necesar să se țină seama în special de articolul 1 din Protocolul adițional nr. 1 la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950, care consacră acest drept¹⁹. În această privință, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a avut ocazia de a se pronunța în repetate rânduri cu privire la dreptul la pensie.

75. Astfel, aceasta a decis că „[acest articol] nu creează un drept de a dobândi bunuri. [Acesta] nu impune nicio restricție libertății statelor contractante de a decide cu privire la instituirea unui regim de protecție socială sau de a alege tipul ori nivelul prestațiilor care trebuie acordate în temeiul unui astfel de regim. În schimb, în cazul în care un stat contractant adoptă o legislație care prevede plata automată a unei prestații sociale – indiferent dacă acordarea acestei prestații depinde sau nu depinde de plata prealabilă a unor contribuții –, trebuie să se considere că această legislație dă naștere pentru persoanele care îndeplinesc condițiile prevăzute de aceasta unui interes patrimonial care intră în domeniul de aplicare al articolului 1 din Protocolul nr. 1”²⁰.

76. Pe de altă parte, potrivit jurisprudenței constante a Curții Europene a Drepturilor Omului, dreptul la pensie nu este garantat ca atare de Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale²¹, iar articolul 1 din Protocolul nr. 1 nu poate fi interpretat în sensul că dă dreptul la o pensie într-un anumit quantum²².

77. Nu vedem niciun motiv pentru a adopta o poziție diferită în prezenta cauză inițiată în fața Curții. Este cert că dreptul la pensie de care dispun reclamantii din litigiul principal a luat naștere în urma contribuțiilor plătite ca asigurați, în speță în calitate de magistrați. Aceștia au dobândit un drept de proprietate asupra pensiei stabilite în temeiul activității lor, iar pensia face parte, așadar, din drepturile lor patrimoniale. De altfel, în cazul a trei dintre reclamantii, acest drept a fost transmis moștenitorilor asiguratului decedat. Prin urmare, dreptul la pensie intră în domeniul de aplicare al articolului 17 din cartă.

78. Această dispoziție prevede două forme posibile de atingere adusă dreptului de proprietate, și anume lipsirea pur și simplu de acest drept („[n]imeni nu poate fi lipsit de bunurile sale”) sau restrângerea utilizării acestuia („[f]olosința bunurilor poate fi reglementată prin lege”)²³.

79. În speță, considerăm că interdicția cumulului pensiei din sectorul public cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice nu poate fi considerată un act care presupune o lipsire pură și simplă de proprietate, în măsura în care „proprietarul” rămâne liber să dispună de bunul său, în speță pensia. Astfel, persoanele aflate în situația reclamantilor din litigiul principal trebuie să își exprime opțiunea între a primi această pensie sau a continua raporturile de muncă. Acestea nu sunt în niciun caz lipsite de pensia respectivă.

19 — A se vedea Hotărârea din 3 septembrie 2008, Kadi și Al Barakaat International Foundation/Consiliul și Comisia (C-402/05 P și C-415/05 P, EU:C:2008:461, punctul 356).

20 — A se vedea Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 7 iulie 2011, Stummer împotriva Austriei [GC], CE:ECHR:2011:0707JUD003745202, § 82.

21 — A se vedea Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2 februarie 2006, Buchheit și Meinberg împotriva Germaniei, CE:ECHR:2006:0202DEC005146699, p. 10.

22 — A se vedea Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 12 octombrie 2004, Kjartan Ásmundsson împotriva Islandei, CE:ECHR:2004:1012JUD006066900, § 39.

23 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 13 decembrie 1979, Hauer (44/79, EU:C:1979:290, punctul 19).

80. În schimb, nu există îndoieli cu privire la faptul că această interdicție instituită prin Legea nr. 329/2009 restrânge uzul proprietății, limitând temporar folosința acesteia. O astfel de restricție nu poate fi admisă, în temeiul articolului 17 din cartă, decât în cazul în care este „reglementată prin lege în limitele impuse de interesul general”. Această frază reflectă, în opinia noastră, articolul 52 alineatul (1) din cartă, care prevede că „[o]ricare restrângere a exercițiului drepturilor și libertăților recunoscute prin [aceasta] trebuie să fie prevăzută de lege și să respecte substanța acestor drepturi și libertăți. Prin respectarea principiului proporționalității, pot fi impuse restrângeri numai în cazul în care acestea sunt necesare și numai dacă răspund efectiv obiectivelor de interes general recunoscute de Uniune sau necesității protejării drepturilor și libertăților celorlalți”.

81. Restrângerea dreptului de proprietate prin interdicția cumulului pensiei nete din sectorul public cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul unei instituții publice fiind reglementată de legea română, rămâne să se stabilească dacă aceasta respectă substanța dreptului de proprietate, dacă este necesară și dacă răspunde unui obiectiv de interes general.

82. Cu privire la acest din urmă aspect, nu pare contestabil faptul că obiectivul de reducere a efectelor crizei economice și de îndeplinire a obligațiilor ce rezultă din memorandumul de înțelegere și din acordul stand-by încheiate de România cu Comisia și cu FMI este un obiectiv de interes general.

83. Pe de altă parte, considerăm că Legea nr. 329/2009 nu repune în discuție însăși garantarea dreptului de proprietate. Astfel, după cum reiese din textul articolului 2 din legea menționată, aceasta are un caracter excepțional, neavând vocație să subziste în timp. În plus, aceasta nu repune în discuție însuși principiul dreptului la pensie, ci limitează folosința acestuia în împrejurări bine definite și reglementate, și anume în cazul în care pensia este cumulată cu o activitate exercitată în cadrul instituțiilor publice și pensia depășește un anumit prag.

84. În ceea ce privește necesitatea reglementării naționale în cauză, considerăm că, în contextul foarte specific al crizei economice cu care se confruntă statele membre, acestea, precum și instituțiile Uniunii sunt în mod cert cele mai apte să determine care sunt măsurile susceptibile să aibă cel mai puternic efect în vederea consolidării cheltuielilor publice. Astfel, în opinia noastră, statele membre dispun de o marjă largă de apreciere în acest domeniu. De altfel, amintim că persoanele vizate de măsură trebuie să își exprime opțiunea între păstrarea pensiei și continuarea exercitării unei activități în cadrul unei instituții publice numai în cazul în care pensia lor depășește nivelul salariului mediu brut pe economie utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat. În plus, plata pensiei reclamanților este suspendată doar temporar, până la încetarea raporturilor de muncă.

85. Aceștia nu sunt nici lipsiți de orice sursă de venituri, întrucât realizează un venit tocmai din activitatea profesională exercitată în cadrul instituției publice.

86. În sfârșit, în opinia noastră, Legea nr. 329/2009 nu impune reclamanților din litigiul principal o sarcină disproporționată și excesivă, dat fiind că aceștia pot opta în orice moment pentru încetarea raporturilor de muncă și să primească din nou pensia.

87. În consecință, având în vedere ansamblul acestor elemente, considerăm că articolul 17 din cartă trebuie interpretat în sensul că nu se opune unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede interdicția cumulului pensiei nete din sectorul public cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acesteia depășește un anumit prag.

D – *Cu privire la cea de a opta întrebare, referitoare la interpretarea articolului 2 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2000/78*

88. În cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 21 mai 2015, SCMD²⁴, Curtea a fost chemată să declare în esență dacă articolul 17 din Legea nr. 329/2009, care impune încetarea de drept a raporturilor de muncă sau a raporturilor de serviciu ale angajaților din sectorul public care beneficiază, pe de altă parte, de o pensie mai mare decât salariul mediu brut în cazul în care aceștia nu au optat pentru continuarea raporturilor de muncă sau a raporturilor de serviciu respective într-un anumit termen, instituie o discriminare în sensul articolului 2 alineatul (2) și al articolului 3 alineatul (1) din Directiva 2000/78. Curtea a concluzionat că aceste dispoziții nu erau aplicabile legislației naționale în discuție în acea cauză.

89. Întrucât legislația națională avută în vedere în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea SCMD²⁵ este și cea pusă în discuție în litigiul principal, nu vedem niciun motiv pentru a ne îndepărta de raționamentul și de hotărârea adoptate de Curte în cauza menționată, cu atât mai mult cu cât instanța de trimitere din cauza supusă aprecierii noastre nu explică – cum nu explică de altfel nici reclamantii din litigiul principal – care ar fi legătura dintre statutul de pensionar dobândit de magistrații din prezenta cauză și unul dintre motivele de discriminare prevăzute la articolul 1 din Directiva 2000/78.

90. Astfel, trebuie să se constate că instanța de trimitere se limitează la a cita o decizie a Curții Constituționale din 4 noiembrie 2009, prin care aceasta a constatat că Legea nr. 329/2009 este constituțională, în măsura în care dispozițiile capitolului IV, din care fac parte articolele 17-26 din această lege, nu se referă la persoanele pentru care durata mandatului este stabilită în mod expres prin Constituție, confirmând, așadar, constituționalitatea legii menționate în privința magistraților de carieră.

91. În această privință, trebuie amintit că, în temeiul articolului 2 alineatul (1) din această directivă, prin „principiul egalității de tratament” trebuie să se înțeleagă absența oricărei discriminări directe sau indirecte, bazate pe unul dintre motivele menționate la articolul 1 din directiva amintită, printre care figurează vârsta²⁶.

92. Or, așa cum a arătat Curtea în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea SCMD, încetarea raporturilor de muncă sau a raporturilor de serviciu este impusă, în conformitate cu dispozițiile naționale în cauză, numai în privința persoanelor angajate în sectorul public care beneficiază de o pensie cu un quantum mai mare decât salariul mediu brut pe economie și care nu au optat într-un anumit termen pentru continuarea raporturilor de muncă sau a raporturilor de serviciu²⁷.

93. Prin urmare, diferența de tratament nu este întemeiată pe vârstă, ci pe calitatea de angajat în sectorul public și pe faptul că quantumul pensiei pe care o primește acest angajat este superior salariului mediu brut pe economie²⁸.

94. În consecință, astfel cum a statuat Curtea la punctul 31 din Hotărârea SCMD, o situație precum cea din prezenta cauză nu se circumscrie cadrului general stabilit la articolul 2 alineatul (2) din Directiva 2000/78 în vederea combaterii anumitor discriminări.

24 — C-262/14, nepublicată, EU:C:2015:336.

25 — Hotărârea din 21 mai 2015 (C-262/14, nepublicată, EU:C:2015:336).

26 — A se vedea Hotărârea din 21 mai 2015, SCMD (C-262/14, nepublicată, EU:C:2015:336, punctul 22).

27 — Hotărârea din 21 mai 2015, SCMD (C-262/14, nepublicată, EU:C:2015:336, punctul 24).

28 — A se vedea în această privință Hotărârea din 21 mai 2015, SCMD (C-262/14, nepublicată, EU:C:2015:336, punctul 30).

95. Considerăm deci că acest articol trebuie interpretat în sensul că nu este aplicabil unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede pentru persoanele angajate în sectorul public interdicția cumulului pensiei nete cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acesteia depășește nivelul salariului mediu brut pe economie utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat.

E – Cu privire la cea de a cincea întrebare, referitoare la dreptul la o cale de atac efectivă și la respectarea principiilor echivalenței și efectivității

96. Prin intermediul celei de a cincea întrebări, instanța de trimitere ridică în esență problema dacă articolul 47 din cartă, precum și principiile echivalenței și efectivității trebuie interpretate în sensul că se opun unei legislații naționale care prevede că, în cazul încălcării principiului supremației dreptului Uniunii, numai hotărârile judecătorești definitive și irevocabile pronunțate în cadrul acțiunilor de natură administrativă pot face obiectul unei revizui, iar nu și hotărârile pronunțate în alte domenii, precum domeniile civil, penal sau comercial.

97. Amintim că, în cauza principală, instanța de trimitere este sesizată cu o cerere de revizuire a unei hotărâri civile pronunțate de Curtea de Apel Alba Iulia, Secția pentru conflicte de muncă și asigurări sociale, având ca obiect contestarea unei decizii de pensionare.

98. Trebuie arătat de la început că Curtea a examinat deja această problemă în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 6 octombrie 2015, Târșia²⁹. Astfel, în acea cauză, Tribunalul Sibiu a solicitat Curții să stabilească dacă dreptul Uniunii, în special principiile echivalenței și efectivității, trebuie interpretat în sensul că se opune ca o instanță națională să nu aibă posibilitatea de a revizui o hotărâre judecătorească definitivă pronunțată în cadrul unei acțiuni de natură civilă în cazul în care această hotărâre se dovedește a fi incompatibilă cu o interpretare a dreptului Uniunii reținută de Curte ulterior datei la care hotărârea menționată a rămas definitivă, în condițiile în care o astfel de posibilitate există în ceea ce privește hotărârile judecătorești definitive incompatibile cu dreptul Uniunii pronunțate în cadrul unor acțiuni de natură administrativă.

99. În cauza Târșia, la fel ca în prezenta cauză, reglementarea națională pusă în discuție era articolul 21 din Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004.

100. Or, Curtea a statuat, la punctul 34 din acea hotărâre, că „[principiul echivalenței] implică un tratament egal al acțiunilor întemeiate pe o încălcare a dreptului național și a celor, similare, întemeiate pe o încălcare a dreptului Uniunii, iar nu echivalența normelor procedurale naționale aplicabile unor litigii de natură diferită, cum sunt, în cauza principală, litigiul civil, pe de o parte, și litigiul administrativ, pe de altă parte. În plus, [acest principiu] nu este pertinent într-o situație care privește două tipuri de acțiuni întemeiate, și una, și cealaltă, pe o încălcare a dreptului Uniunii”. Prin urmare, Curtea a concluzionat că principiul menționat nu se opune unei reglementări naționale precum articolul 21 din Legea nr. 554/2004.

101. În plus, în ceea ce privește principiul efectivității, Curtea a indicat, la punctul 38 din hotărârea menționată, că „[ea] a amintit în repetate rânduri importanța pe care o prezintă principiul autorității de lucru judecat [...]. Astfel, s-a statuat că dreptul Uniunii nu impune unui organ judiciar obligația ca, pentru a ține seama de interpretarea unei dispoziții relevante a acestui drept adoptată de Curte ulterior pronunțării de către acest organ judiciar a deciziei care a dobândit autoritate de lucru judecat să revină, din principiu, asupra deciziei respective”.

102. Curtea a concluzionat, așadar, că nici principiul efectivității nu se opune unei reglementări naționale precum articolul 21 din Legea nr. 554/2004.

²⁹ — C-69/14, EU:C:2015:662.

103. În sfârșit, Curtea amintește la punctul 40 din Hotărârea Târșia³⁰ că, „potrivit unei jurisprudențe constante, ca urmare, printre altele, a împrejurării că o încălcare printr-o [decizie jurisdicțională definitivă] a drepturilor conferite de dreptul Uniunii nu mai poate, în mod normal, să facă obiectul unei remedieri, particularii nu pot fi privați de posibilitatea de a angaja răspunderea statului pentru a obține, pe această cale, o protecție juridică a drepturilor lor”.

104. În consecință, pentru aceleași motive precum cele invocate de Curte în Hotărârea Târșia, apreciem că articolul 47 din cartă, precum și principiile echivalenței și efectivității trebuie interpretate în sensul că nu se opun ca o instanță națională să nu aibă posibilitatea de a revizui o hotărâre judecătorească definitivă pronunțată în cadrul unei acțiuni de natură civilă în cazul în care această hotărâre se dovedește a fi incompatibilă cu o interpretare a dreptului Uniunii reținută de Curte ulterior datei la care hotărârea menționată a rămas definitivă, în condițiile în care o astfel de posibilitate există în ceea ce privește hotărârile judecătorești definitive incompatibile cu dreptul Uniunii pronunțate în cadrul unor acțiuni de natură administrativă.

V – Concluzie

105. Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, propunem Curții să răspundă Curții de Apel Alba Iulia după cum urmează:

- „1) Memorandumul de înțelegere dintre Comunitatea Europeană și România, încheiat la București și la Bruxelles la 23 iunie 2009, trebuie considerat un act adoptat de instituțiile Uniunii în sensul articolului 267 TFUE; Curtea este competentă să îl interpreteze.
- 2) Acest memorandum trebuie interpretat în sensul că nu impune adoptarea unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede interdicția cumulului pensiei nete din sectorul public cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acesteia depășește nivelul salariului mediu brut pe economie utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat.
- 3) Articolul 17 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene trebuie interpretat în sensul că nu se opune unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede interdicția cumulului pensiei nete din sectorul public cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acesteia depășește un anumit prag.
- 4) Articolul 2 alineatul (2) din Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă trebuie interpretat în sensul că nu este aplicabil unei legislații naționale precum cea în discuție în litigiul principal, care prevede pentru persoanele angajate în sectorul public interdicția cumulului pensiei nete din sectorul public cu veniturile realizate din activități exercitate în cadrul instituțiilor publice dacă nivelul acesteia depășește nivelul salariului mediu brut pe economie utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat.
- 5) Articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, precum și principiile echivalenței și efectivității trebuie interpretate în sensul că nu se opun, în împrejurări precum cele din cauza principală, ca o instanță națională să nu aibă posibilitatea de a revizui o hotărâre judecătorească definitivă pronunțată în cadrul unei acțiuni de natură civilă în cazul în care această hotărâre se dovedește a fi incompatibilă cu o interpretare a dreptului Uniunii reținută de Curte ulterior datei la care hotărârea menționată a rămas definitivă, în condițiile în care o astfel de posibilitate există în ceea ce privește hotărârile judecătorești definitive incompatibile cu dreptul Uniunii pronunțate în cadrul unor acțiuni de natură administrativă.”

30 — Hotărârea din 6 octombrie 2015 (C-69/14, EU:C:2015:662).

